

УДК 929(477.46):008
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5984/2022/4.9>

Ілляшенко Ю. Ю.

Черкаський державний технологічний університет

Лисенко А. І.

Черкаський державний технологічний університет

Колісник М. І.

незалежний дослідник

ВІДОБРАЖЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПОСТАТІ ГЕТЬМАНА УКРАЇНИ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО В МАТЕРІАЛЬНІЙ КУЛЬТУРНІЙ СПАДЩИНІ

Статтю присвячено проблемі вивчення окремих аспектів, пов'язаних з відображенням у предметах матеріальної культури рис та характеристик, притаманних історичній постаті Богдана Хмельницького. Авторами здійснено спробу проаналізувати найбільш яскраві зразки образотворчого мистецтва, зокрема живопису та монументалістики, в яких навечно закарбовано образ славетного гетьмана України, творця Української козацької держави. Особливу увагу акцентовано на всебічному аналізі гравюри голландця Вільгельма Гондіуса – першого і найбільш відомого та впізнаваного портрету Богдана Хмельницького. Простежено історію досліджень науковцями спадщини художників, чий доробок містить полотна, що увіковічують образ українського гетьмана. Цей процес, розпочавшись на українських теренах у ХІХ ст., триває безперервно й до сьогодні, об'єднавши широке коло істориків, мистецтвознавців, філософів.

Не менш важливим видом мистецтва, що надає образу Богдана Хмельницького матеріального вираження, є монументалістика. Відкриття першого пам'ятника гетьману відбулося у 1888 р., цю подію приурочено до 900-ї річниці хрещення Русі. Надалі масове встановлення пам'ятників, однотипних та позбавлених індивідуальних рис, розпочалося в середині ХХ ст. в розрізі тогочасної ідеології. І лише за часів незалежності України монументи, що споруджувалися на честь Богдана Хмельницького, стали символом відродження української державності.

Також у статті наголошено на важливості та значимості музейних установ (зокрема єдиного в Україні та світі Музею Богдана Хмельницького) – осередків, в яких акумульовано важливі артефакти, що виконують функцію відображення духовного начала в предметах матеріальної культури. На думку авторів, симбіоз духовного та матеріального є органічним, коли йдеться про таку непересічну постать як Богдан Хмельницький.

Ключові слова: Богдан Хмельницький, матеріальна культурна спадщина, портрет, монументалістика, музей Богдана Хмельницького.

Постановка проблеми. Діяння видатного українського державотворця, мудрого політика, досвідченого воїна та полководця, поміркованого дипломата Богдана Хмельницького майже чотири століття живуть у народній пам'яті, викристалізовуючи образ гетьмана, відточуючи його щонайменші деталі та надаючи довершених форм, що знаходять своє відображення не лише в духовній, а й у матеріальній спадщині. Однак, коли мова йде про Богдана Хмельницького, досить складно прослідкувати ту незримую грань, що відділяє матеріальне від духовного, оскільки сама постать гетьмана в народній свідомості набуває сенсу своєрідного

символу, що уособлює державотворницьке начало, моральні та ментальні засади українства. Будь-яке матеріальне втілення образу гетьмана невіддільне від його глибокої внутрішньої наповненості, тому запропонована тема є досить актуальною та вимагає детального вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення історіографічних напрацювань, що стосуються питання відображення постаті Богдана Хмельницького в матеріальній культурній спадщині, дає можливість засвідчити наявність значного масиву різнопланових наукових розвідок. Значний масив становлять праці, присвячені

дослідженню іконографії Богдана Хмельницького. Впродовж XIX–XXI ст. до вивчення питання іконографії Богдана Хмельницького зверталися В. Антонович, В. Бец [1], М. Грушевський [4], С. Костюк [6], С. Білан [2], П. Білецький [3], Л. Шмиголь [14], А. Корнєв [5] та багато інших дослідників. Діяльність єдиного в Україні Музею Богдана Хмельницького, де акумульовано не лише матеріальні культурні цінності, а й увесь духовний спадок українського гетьмана, є темою розвідки О. Пискуна [9]. Комплексне вивчення форм вшанування пам'яті великого гетьмана України здійснене професором В. Мельниченком. У науковій статті автор охоплює увесь спектр заходів, спрямованих на увічнення постаті Богдана Хмельницького в Україні та за її межами в контексті популяризації історії української державності як чинника формування національної свідомості, громадянських та патріотичних якостей українців [7]. Також учений у складі авторського колективу (Соса П.П., Березняк Г.І.) здійснює ґрунтовне дослідження пам'яток м. Черкас, у тому числі й пам'ятників у славленому гетьманові [11].

Вагомий історіографічний доробок дає можливість повною мірою дослідити спектр питань, пов'язаних з проблематикою відображення історичної постаті Богдана Хмельницького в матеріальній культурній спадщині. Однак багатогранність образу гетьмана розкриває значні перспективи щодо подальших наукових розробок у даному напрямку.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення окремих аспектів, пов'язаних з відтворенням у предметах матеріальної культури рис та характеристик, притаманних історичній постаті гетьмана України Богдана Хмельницького.

Виклад основного матеріалу дослідження. Українська історія має безліч прикладів відображення образу Богдана Хмельницького у площині матеріальної культурної спадщини. Та чи не найбільш яскравим з них є живопис. Побуває думка, що першим достовірним портретом, у якому найбільш точно відображено риси зовнішності гетьмана України є малюнок голландського майстра Абрахама ван Вестерфельда, надвірного художника литовського гетьмана Януша Радзивілла, який у складі посольства, прибув до ставки Богдана Хмельницького влітку 1651 р. Того ж року гданський гравєр Вільгельм Гондіус, також виходець з Голландії, втілює образ гетьмана, дотримуючись усіх художніх канонів XVII ст. щодо створення парадних портретів шляхетних осіб, використовуючи елементи психологізму. Тож, авторами пер-

шого, і, як покаже час, найбільш відомого та впізнаного портрету українського гетьмана Богдана Хмельницького були європейські майстри пензля. На гравюрі В. Гондіуса Богдана Хмельницького зображено як представника аристократичної верстви, шляхетну особу, володаря. Про це свідчать статечність зображеного, багатство його одягу, а також знак влади – булава, яку він тримає в одній руці, а іншою охоплює майстерно оздоблений ефес шаблі. Усі ці атрибути засвідчують надзвичайно високий статус Б. Хмельницького, вони є вагомою частиною реального «світу речей» гетьмана. Український мистецтвознавець П. Білецький, аналізуючи портрет, наголошував на тому, що: «...художник, вірний натурі, змалював обличчя гетьмана з виразом внутрішньої сили, і разом – фізичної втоми» [3, с. 17].

Оскільки діяльність Богдана Хмельницького мала значний вплив не лише на розвиток подій в Україні, а й на всю європейську історію XVII ст., абсолютно зрозумілим є те, що його постать постійно перебувала в центрі уваги художників того часу. Цей інтерес до особи гетьмана не згасав і в подальші століття, а найвідоміші митці свого часу намагалися розкрити у своїй творчості нові риси українського державотворця. Галерея портретів Богдана Хмельницького, що включала як гравійовані зображення, так і олійні полотна, не лише привертала до себе увагу фахівців, а й була ретельно досліджена та введена до наукового обігу вже в XIX ст. Тоді ж до справи дослідження портретів Богдана Хмельницького долучилися й співвітчизники гетьмана. Часопис «Київська старовина» від 1882 р. опублікував статтю «К портрету Хмельницького» зі стислим оглядом гравюр та олійних портретів гетьмана, що були відомими на той час. Особливу увагу серед галереї інших зображень привертала до себе портрет на картині «Хмельницький з полками» з унікальної колекції відомого збирача українських старожитностей, мецената В. Гарновського; його супроводжував ретельний композиційний аналіз та детальна історія появи полотна у зібранні [14, с. 12].

На основі матеріалів цієї колекції професорами Київського університету В. Антоновичем та В. Бецом опубліковано монографію «Исторические деятели ЮгоЗападной России в биографиях и портретах» (1883 р.). Вона містить біографії та портрети дев'ятьох українських гетьманів. Галерея портретів Б. Хмельницького, що увійшли до цього видання, включає портрет гетьмана – копію зі старовинного оригіналу, що перебував у приватній картинній галереї графів Осолінських;

гравюру В. Гондіуса; портрет роботи польського художника Яна Матейка з варшавського журналу «Kłosy»; 5 гравюр з колекції графа Милорадовича – гравюри з твору «Re Rev» та «Історії ...» А. Брахелія; 3 копії з роботи В. Гондіуса [1, с. 9]. Портретні зображення були доповнені біографією гетьмана Богдана Хмельницького, укладеною секретарем Київської Археографічної Комісії О. Левицьким.

Вивчення постаті Богдана Хмельницького у творах образотворчого мистецтва є одним із векторів наукової діяльності М. Грушевського. 1898 р. у співавторстві з О. Грушевським він опублікував роботу про портрет Богдана Хмельницького з видання 1683 р. Автори здійснили класифікацію гравюр XVII ст. із портретом гетьмана, поділивши їх на 2 типи: до першого типу віднесли гравюру В. Гондіуса 1651 р. і створені на її основі зображення; другий тип – це гравюра 1683 р. з видання «Elogii ...» та роботи, похідні від неї. Здійснивши порівняльний аналіз цих двох типів зображень Б. Хмельницького, М. Грушевський наголошує на автентичності портрету В. Гондіуса, прототипом для якого послужила робота «місцевого утвору» [4, с. 490–491].

Дослідження спадщини художників, що увіковічили на своїх полотнах образ Богдана Хмельницького, активно продовжувалося й у XX ст. Не зупиняючись на аналізі кожного з них, зосередимо увагу на найбільш вагомим наукових розвідках. Так, П. Жолтовський наголошував, що твір під умовною назвою «Богдан з полками» є картиною, що «не мала інших аналогів серед відомих пам'яток живопису XVII–XVIII ст. за глибиною змісту та оригінальністю композиції». Український мистецтвознавець П. Білецький вважав цю картину ілюстрацією до відомої драми «Милість Божія ...», написаної 1728 р. [3, с. 13].

С. Білан здійснив нову мистецтвознавчу оцінку картини «Хмельницький з полками» (інша назва «Хмельницький і сучасна Україна»). Вчений також вбачав безпосередній зв'язок між картиною та драмою «Милість Божія ...»: «Сюжет картини і п'єси фактично тотожні і різняться лише засобами художнього втілення, притаманними обом видам мистецтва – малярству і літературі» [2, с. 18]. Він доводить, ця картина є першим ювілейним твором, присвяченим 80-й річниці перемоги військ Богдана Хмельницького у битві під Пилявцями й утворенню Української козацької держави [2; с. 12, 25].

Згідно видання «Україна – козацька держава» (2004 р.), упорядниками якого зібрано та систематизовано інформацію про зображення Б. Хмельницького у творах образотворчого мистецтва,

в колекціях музеїв України представлені 32 олійні та 24 гравійовані портрети гетьмана [12, с. 276–290].

Протягом квітня-жовтня 2005 р. в Національному художньому музеї України відбулася унікальна за своїм змістовим та духовним наповненням виставка «Український портрет XVI–XVIII століть». Тут експонувалися понад 300 творів з різних музеїв України, значна кількість яких представлена десятком портретних зображень Богдана Хмельницького. Виставка знайшла своє продовження в альбомі-каталозі з аналогічною назвою, що побачив світ у 2006 р. [13].

Найбільша в світі на сьогодні збірка портретів Богдана Хмельницького зберігається у Фонді відділу мистецтва Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника.

Серед художників сучасності, що зверталися у своїй творчості до образу Богдана Хмельницького варто згадати Д. Нарбута. У 2021 р. полотно видатного українського митця із серії «Гетьмани України» експонувалися у Музеї Богдана Хмельницького (м. Чигирин) в рамках роботи тимчасової виставки до Дня Соборності України та до 100-річчя від дня народження художника.

Увічнюючи постать великого українського державотворця у творах образотворчого мистецтва, майстри не обмежилися портретним жанром малярства. Образ Богдана Хмельницького закарбовано в монументалістиці. Прикладом цього є безліч пам'ятників Богданові Хмельницькому, встановлених у багатьох населених пунктах України. Першою скульптурною композицією, спорудженою на честь гетьмана України, є пам'ятник у м. Києві, відкриття якого, приурочене до 900-ліття хрещення Русі, відбулося у 1888 р. Тривалий час це був єдиний пам'ятник ушанованому українському державотворцю [8].

Відносно хронології, спорудження пам'ятників Богдану Хмельницькому відбувалося в дві «хвилі». Перша була зумовлена «святкуванням» у 1954 р. 300-ліття Переяславської ради, що, згідно радянської історіографії ознаменувала «возз'єднання України з Росією», а гетьмана Б. Хмельницького почали вшановувати як ініціатора цього «політичного союзу». З того часу й до кінця 1980-х рр. у містах і селах України масово з'являлися пам'ятники гетьману, створені за типовими проектами. Вже за часів незалежності Україною прокотилася друга «хвиля» спорудження пам'ятників Богданові Хмельницькому – вже як державотворцю, видатному політику, полководцю. На сьогоднішній день в Україні встановлено понад 100 пам'ятників Б. Хмельницькому.

Хоча в територіальному відношенні вони розташовані по всій території нашої держави, найбільша кількість зосереджена на Черкащині, Хмельниччині, Дніпропетровщині, Запоріжчині та Львівщині. Існують також міста-рекордсмени за кількістю встановлених пам'ятників Богдану Хмельницькому – Хмельницький (5 пам'ятників), Черкаси (3 пам'ятники), Київ, Жовті Води, Кривий Ріг (також по 3 пам'ятники в кожному) [7, с. 27].

На Черкащині, що є батьківщиною гетьмана, загалом споруджено 8 пам'ятників. Відкриття першого погруддя відбулося у Суботіві 1954 р. На його місці у 1995 р. встановлено нове погруддя роботи скульптора Е. Кунцевича. У 1967 р. відкрито пам'ятник Б. Хмельницькому у Чигирині на вершині Замкової гори (скульптори О. Олійник та М. Вронський, архітектор В. Гнезділов). Його висота сягає 18,6 м. У поліфігурній скульптурній композиції відображено окремі епізоди боротьби українського народу за своє визволення. У Чигирині, на території школи № 1 імені Богдана Хмельницького, також встановлено погруддя гетьманові У Черкасах перший пам'ятник Б. Хмельницькому споруджено у 1954 р. у Соборному парку (на той час – Першотравневому); зараз його перевстановлено на території міського водоканалу [7, с. 27]. До 400-річчя від дня народження Богдана Хмельницького ще один пам'ятник гетьману встановлено біля палацу культури «Дружба народів», що завершив загальну композиційну ідею однойменної площі (нині площа Богдана Хмельницького). П'ятиметрова бронзова фігура (скульптори А. Шаталов, А. Фуженко, архітектори Т. Довженко, В. Дмитренко) встановлена на постаменті із гранітних блоків із написом «Гетьман України Зіновій Богдан Хмельницький. 1595-1657» [11, с. 18-19]. Пам'ятник-погруддя Б. Хмельницькому скульптора І. Фізера у 2015 р. відкрито перед центральним корпусом Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (він прийшов на зміну тимчасового погруддя із нетривких матеріалів). На Черкащині пам'ятники Б. Хмельницькому встановлено також у містах Сміла, Корсунь-Шевченківський та в с. Іркліїв (Золотоніський район) [7, с. 27].

Розкриваючи питання про відображення постаті Богдана Хмельницького в матеріальній культурній спадщині, слід звернутися до теми експозицій музеїв України, які розповідають про державотворчу спадщину гетьмана, детально висвітлюють політичний та полководницький аспекти його діяльності. Найбільш вагомою та багатою на музейні експонати є колекція еди-

ного в Україні та світі Музею Богдана Хмельницького в м. Чигирині. Сам музей є складовою Національного історико-культурного заповідника «Чигирин». Ідея створення музею виникла в ході підготовки до 400-річчя від дня народження великого гетьмана, розпорядження про святкування якого підписане Президентом України в 1993 р. [10]. Його відкриття відбулося 25 грудня 1995 р. в колишній гетьманській столиці. В умовах відсутності постійної експозиції, основною для музею стала виставкова робота. За період з 1995 по 2005 рр. в ньому організовано близько 80 виставок, які розповідали про життя і діяльність гетьмана, Національно-визвольну війну українського народу 1648-1657 рр., військові походи 1677-1678 рр., знайомили жителів Чигиринщини і гостей заповідника з роботами відомих художників України та світу, майстрів сучасного українського мистецтва. Кульмінацією виставкової діяльності музею стала міжнародна виставка «Атрибути гетьманської влади та особисті речі Б. Хмельницького з музеїв Європи», що діяла в Чигирині в квітні-червні 2002 р. Значну частину музейної колекції складають твори українського образотворчого мистецтва. Особливим експонатом експозиції є портрет Богдана Хмельницького роботи невідомого художника, написаний у XVIII ст. [9, с. 20–27].

Поширена у світі практика популяризації історичних постатей шляхом розкриття символічних глибин змісту речей, що в певну історичну епоху належали видатним особистостям, набуває все більшої популярності в Україні. В першу чергу це стосується постаті великого українського державотворця Богдана Хмельницького. З огляду на історичні перипетії, речі гетьмана зберігаються в колекціях музеїв різних країн (що, до речі, є свідченням особливої поваги до постаті Богдана Хмельницького не лише на його Батьківщині, а й далеко за її межами) – знамено Богдана Хмельницького зберігається у Військовому музеї м. Стокгольм (Швеція), булава в Музеї Війська Польського у Варшаві (Республіка Польща), шабля, нагай, срібний кухоль у при Національному музеї в Кракові (Республіка Польща, Фондація князів Чарторийських) тощо. Артефакти були привезені до України в 2002 р. й експонувалися в межах виставок, що відбулися в окремих містах. Це стало надзвичайною культурною подією загальнодержавного значення. Вона викликала значний резонанс як у наукових колах, так і в українському суспільстві загалом. Стосовно гетьманських речей, що зберігаються в Україні, відо-

мими експонатами Національного музею історії України в Києві є шапка Богдана Хмельницького, музею у Переяславі-Хмельницькому – шабля, що раніше була частиною колекції В. Тарновського, й певною мірою скопійована зі зброї з музейної колекції Кракова [5]. Тож, з огляду на вище сказане, приходимо до висновку про надзвичайно важливу місію музеїв щодо увічнення пам'яті про Богдана Хмельницького, популяризації постаті гетьмана України шляхом її відображення у предметах матеріальної культурної спадщини.

Висновки. Отже, важливою проблемою сьогодення є пошук ефективних шляхів та форм збереження у національній пам'яті українців знань про видатних особистостей вітчизняної історії, чий звершення, без перебільшення, змінили хід життя нашого народу, привели до значних трансформацій як у площині його матеріального буття, так

і на рівні ментальних засад, способу світовідчуття та базових моделей світоуяви. Однією з таких знакових персоналій є, безумовно, гетьман України Богдан Хмельницький. Дослідженню його складної та багатогранної постаті присвячено безліч наукових трактатів. Образ гетьмана втілено й у творах живопису та монументального мистецтва. Наразі існує музей гетьмана в Чигирині, а в музейних установах країни діють експозиції, присвячені видатному українському державотворцю, полководцю, дипломату та, врешті, непересічній людині. Вивчення окремих аспектів предметного світу України засвідчило вагомий надбання нашої держави у плані вшанування пам'яті Богдана Хмельницького й, відповідно, глибку повагу до постаті гетьмана, яку народ постійно виявляє у площині не лише духовної, а й матеріальної культурної спадщини.

Список літератури:

1. Антонович В.Б., Бец В.А. Исторические деятели Юго-Западной России в биографиях и портретах. Вып. I. К. : Типография Императорского университета Св. Владимира, 1885. 110 с. URL : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM (дата звернення : 07.07.2022 р.).
2. Білан С.С. Хмельницький з полками – перша ювілейна картина Української держави. *Вісник ХДАДМ*. 2008. № 7. С. 12–25.
3. Білецький П.О. Українське мистецтво другої половини XVII–XVIII століть. Київ : Мистецтво, 1981. 159 с.
4. Грушевський М.С. Твори: У 50 т. / редкол.: П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич та ін.; голов.ред. П. Сохань]. Львів : Світ, 2002. Т. 6: Серія «Історичні студії та розвідки (1889-1909)», 2004. 696 с.
5. Корнев А.Ю. «Речовий світ» Богдана Хмельницького: мистецтво, історія, символ. *Культура України*. Серія : Мистецтвознавство. 2016. Вип. 53. С. 301–311.
6. Костюк С.П. Фонд образотворчого мистецтва : загальна характеристика *Записки ЛННБУ ім. В. Стефаніка*: Збірник наукових праць. Львів. 2010. Вип. 2(18). С. 44–64.
7. Мельниченко В.М. Форми вшанування та увічнення пам'яті Богдана Хмельницького. *Вісник Черкаського університету. Серія «Історичні науки»*. Черкаси. 2015. № 22. С. 26–29.
8. Олійник В. Пам'ятник Богдану Хмельницькому : історія та міфи спорудження. URL : http://na-skryzhalyah.blogspot.com/2016/06/blog-post_3.html (дата звернення : 06.07.2022 р.).
9. Пискун О.О. Музей Богдана Хмельницького в Чигирині: історія та сьогодення. *Пам'ятки України : історія та культура*. 2011. № 5–6. С. 20–27.
10. Про відзначення 400-річчя від дня народження Б. Хмельницького: Розпорядження Президента України від 19 лютого 1993 р. № 15/93. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15/93-рп#Text> (дата звернення : 06.07.2022 р.).
11. Соса П.П., Березняк Г.І., Мельниченко В.М. Пам'ятки Черкас. Черкаси, 1998. 111 с.
12. Україна – козацька держава / авт.-упоряд. В. Недак, наук. ред. В. Щербак, О. Федорук. К. : Емма, 2004. 1216 с.
13. Український портрет XVI–XVIII століть: Каталог-альбом / авт.-укладачі : Г. Белікова, Л. Членова. – К. : Артанія Нова, 2006. 352 с.
14. Шмиголь Л. Портрети Богдана Хмельницького XVII–XIX століть. Історіографія питання. URL : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/76960/04-Shmyhol.pdf?sequence=1> (дата звернення : 07.07.2022 р.).

Iliashenko Yu. Yu., Lysenko A. I., Kolisnyk M. I. REPRESENTATION OF THE HISTORICAL FIGURE OF THE HETMAN OF UKRAINE BOHDAN KHMELNYTSKYI IN TANGIBLE CULTURAL HERITAGE

The article is devoted to the problem of studying certain aspects related to the reflection in objects of material culture of features and characteristics inherent in the historical figure of Bohdan Khmelnytskyi. The authors have made an attempt to analyze the most striking examples of fine art, in particular painting and

monumentalism, in which the image of the glorious hetman of Ukraine, the creator of the Ukrainian Cossack state, is eternally imprinted. Special attention is focused on the comprehensive analysis of the engraving of the Dutchman Wilhelm Gondius – the first and most famous and recognizable portrait of Bohdan Khmelnytskyi. The history of research by scientists into the heritage of artists whose work includes canvases immortalizing the image of the Ukrainian hetman is traced. This process, which began on Ukrainian territory in the 19th century, continues continuously to this day, uniting a wide circle of historians, art critics, and philosophers.

Monumentalism is an equally important form of art that gives material expression to the image of Bohdan Khmelnytskyi. The opening of the first monument to the hetman took place in 1888, this event was timed to the 900th anniversary of the baptism of Russia. In the future, mass installation of monuments of the same type and devoid of individual features began in the middle of the 20th century. in terms of the contemporary ideology. And only during the independence of Ukraine, the monuments built in honor of Bohdan Khmelnytskyi became a symbol of the revival of Ukrainian statehood.

The article also emphasizes the importance and significance of museum institutions (in particular, the only one in Ukraine and the world, the Bohdan Khmelnytskyi Museum) – centers that accumulate important artifacts that perform the function of reflecting the spiritual principle in objects of material culture. According to the authors, the symbiosis of the spiritual and the material is organic when it comes to such an extraordinary figure as Bohdan Khmelnytskyi.

Key words: *Bohdan Khmelnytskyi, tangible cultural heritage, portrait, monumental art, Bohdan Khmelnytskyi Museum.*